

M A T I C A H R V A T S K A

POSEBNA IZDANJA

Recenzenti

ANTE ČOVIĆ
ANTE PAŽANIN

Urednica

JELENA HEKMAN

IMMANUEL KANT

Metafizika čudoređa

PREVEO

DRAŽEN KARAMAN

PRIREDIO

PAVO BARIŠIĆ

MATICA HRVATSKA

Zagreb 1999

18409
CIP – Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb

UDK 17.023

KANT, Immanuel

Metafizika čudoređa / Immanuel Kant ; preveo Dražen Karaman ; priredio Pavo Barišić. – Zagreb : Matica hrvatska, 1999. – L, 284 str. ; 20 cm. (Posebna izdanja)

Prijevod djela: Die Metaphysik der Sitten in zwei Theilen. – Kazala.

ISBN 953-150-192-0

990204002

PRVI DIO

ETIČKOG ELEMENTARNOG NAUKA

O DUŽNOSTIMA PREMA SAMOME

SEBI UOPĆE

Uvod

§ 1. Pojam dužnosti prema samome sebi sadrži (na prvi pogled) proturječje

Ako se *obvezujući* ja shvati u istom smislu kao *obvezano* ja, onda je dužnost prema samome sebi proturječan pojam. Jer u pojmu dužnosti sadržan je pojam pasivnog primoravanja (bi-*vam obvezan*). A kako je posrijedi dužnost prema meni samome, ja sebe predodžujem kao *obvezujućega*, dakle kao onoga tko djelatno primorava (ja, taj isti subjekt, jesam onaj koji obvezuje); te bi postavka koja izriče neku dužnost prema samome sebi (sam sebe *trebam obvezati*) sadržavala obvezivanje na obvezanost (pasivnu obligaciju koja bi ujedno, u istom smislu tog odnosa, bila aktivna), dakle bi sadržavala proturječje. – To se proturječje može izvesti na vidjelo i tako da se pokaže kako obvezatelj (auctor obligationis) može obvezanika (subiectum obligationis) u svako doba osloboditi obvezanosti (terminus obligationis); dakle da on (ako su obojica jedan te isti subjekt) uopće nije vezan za dužnost koju si nameće, što je proturječno.

§ 2. Ipak postoje čovjekove dužnosti prema samome sebi

Jer kad bismo pretpostavili da takvih dužnosti nema, onda uopće ne bi bilo nikakvih, pa ni izvanjskih dužnosti. – Jer mogu smatrati da imam neku obvezu prema drugima samo ako je ujedno imam prema samome sebi; zato što zakon na temelju kojega se smatram obvezanim proizlazi u svim slučajevima iz

[6:418] mojega vlastitog praktičnog uma koji me na nešto primorava, dok sam ujedno ja onaj koji primoravam samoga sebe.*

§ 3. Razjašnjenje te prividne antinomije

Budući da je čovjek svjestan svoje dužnosti prema samome sebi i da je njezin subjekt, on sebe promatra kao biće u dvostrukom svojstvu: prvo kao *osjetilno biće*, tj. kao čovjeka (koji pripada jednoj od životinjskih vrsta); ali zatim i kao *umno biće* (ne samo kao biće koje ima um, jer bi um po svojoj teorijskoj moći zacijelo mogao biti i svojstvo nekoga živog tjelesnog bića) koje nikakvo osjetilo ne može dokučiti i koje se može spoznati samo u moralno-praktičnim odnosima, u kojima se nepojmljivo svojstvo *slobode* očituje u utjecaju uma na unutrašnju zakonodavnu volju.

Čovjeku dakle kao umnom *prirodnom biću* (homo phaenomenon) njegov um kao *uzrok* određuje djelovanja u osjetilnom svijetu, pri čemu pojam obvezatnosti još ne dolazi u obzir. No po svojoj *osobnosti*, tj. kao biće obdareno unutrašnjom *slobodom* (homo noumenon), čovjek je biće sposobno za obvezu, i to prema samome sebi (prema čovječanstvu u svojoj osobi), tako da on (kada se promatra u dvostrukom značenju) može priznati dužnost prema samome sebi, a da sebi ne proturječi (zato što se pojam čovjeka ne misli u jednom te istom smislu).

§ 4. O principu podjele dužnosti prema samome sebi

Podjela se može provesti samo s obzirom na objekt dužnosti, a ne na subjekt koji se obvezuje. I obvezani i obvezujući subjekt uvijek je *samo čovjek*, te premda nam je u teorijskom po-

* Tako se, npr. kada je riječ o spašavanju časti ili samoodržanju, kaže: »to dugujem samome sebi«. Čak i kada su posrijedi manje važne dužnosti, naime one koje se ne odnose na nužnost, nego samo na zaslužnost u ispunjavanju moje dužnosti, kažem npr.: »samome sebi sam dužan da razvijam svoju okretnost u ophođenju s ljudima itd. (da se kultiviram)«.

gledu dopušteno razlikovati u čovjeka dušu i tijelo kao njegove prirodne kakvoće, ipak ih nije dopušteno zamišljati kao različite supstancije koje obvezuju čovjeka kako bi se opravdala podjela na dužnosti prema *tijelu* i prema *duši*. – Ni iskustvo ni zaključci uma ne poučavaju nas dostatno o tome ima li čovjek dušu (kao supstanciju koja u njemu prebiva, razlikuje se od tijela i može se zamisliti neovisno o njemu, tj. kao duhovnu supstanciju) ili je naprotiv život možda svojstvo materije, a kada bi prvo i bilo slučaj, ipak ne bi bila zamisliva čovjekova dužnost prema nekom *tijelu* (kao obvezujućem subjektu), makar ono bilo ljudsko.

1) Stoga postoji samo jedna *objektivna* podjela dužnosti prema samome sebi, na njihov *oblik* i *sadržaj*; među njima su jedne *ograničavajuće* (negativne dužnosti), a druge *proširujuće* (pozitivne dužnosti prema samome sebi): prve čovjeku s obzirom na *svrhu* njegove naravi *zabranjuju* da djeluje protiv nje, dakle odnose se samo na moralno *samoodržanje*, dok mu druge *nalažu* da neki predmet htijenja sebi postavi za svrhu, te se odnose na njegovo vlastito *usavršavanje*; i jedne i druge pripadaju kreposti, bilo kao dužnosti da se od nečega suzdrži (sustine et abstine) ili da se nešto učini (viribus concessis utere), ali u oba slučaja to su kreposne dužnosti. Prva dužnost pripada čovjeku moralnom *zdravlju* (ad esse) kao predmetu i njegova izvanjskog i njegova unutrašnjeg osjetila za *održanje* vlastite naravi u njezinu savršenstvu (kao *receptivnost*). Druga pripada moralnom *bogatstvu* (ad melius esse; opulencia moralis) koje se sastoji u posjedu *moći* što dostaje za sve svrhe, utoliko ukoliko se ona može steći, i spada u njegovu vlastitu *kulturu* (kao djelatno savršenstvo). – Prvo načelo dužnosti prema samome sebi sadržano je u izreci: živi u skladu s prirodom (naturae convenenter vive), tj. *održavaj* savršenstvo svoje naravi, a drugo u postavci: *budi savršeniji* nego što te puka priroda stvorila (perfice te ut finem; perfice te ut medium).

2) Postoji i *subjektivna* podjela čovjekovih dužnosti prema samome sebi, tj. takva po kojoj subjekt dužnosti (čovjek) promatra sam sebe ili kao biće koje je *animalno* (tjelesno) i ujedno moralno ili *samo kao moralno biće*. [6:420]

Što se tiče čovjekova *životinjstva*, prirodni su poticaji: a) onaj kojim priroda namjerava postići njegovo vlastito održanje, b) održanje vrste, c) održanje njegove sposobnosti za ugodno, ali ipak samo životinjsko uživanje života. – Poroci koji se protive čovjekovoj dužnosti prema samome sebi jesu: *samoubojstvo*, neprirodna uporaba *spolnog nagona* i *neumjereno uživanje hrane* koje slabi njegovu sposobnost za svrsishodnu uporabu vlastitih snaga.

Što se pak tiče dužnosti koju čovjek ima prema samome sebi kao *samo* moralno biće (bez obzira na svoje životinjstvo), ona se sastoji u *obliku*, u skladu maksima njegove volje s *dostojanstvom* čovječanstva u njegovoj vlastitoj osobi; dakle u zabrani da sam sebe liši *vrline* moralnog bića, naime da odustane od djelovanja prema principima, tj. da se liši unutrašnje slobode i time od sebe učini igru pukih sklonosti, dakle stvar. – Poroci koji se protive toj dužnosti jesu: *laž*, *škrtost* i *lažna poniznost* (ulizivanje). Oni postavljaju načela koja (već po svojem obliku) upravo proturječe karakteru ljudi kao moralnih bića, tj. unutrašnjoj slobodi, prirođenom čovjekovu dostojanstvu, a to znači: njihovo je načelo to da čovjek nema načela, pa prema tome ni karakter, dakle da se ponižava i čini od sebe predmet prezira. – Krepost koja je protivna svim tim porocima mogla bi se nazvati *čas-toljubljem* (*honestas interna*, *iustum sui aestimium*), načinom mišljenja beskraino različitim od *časohleplja* (*ambitio*) (koje može biti veoma podlo), no u nastavku će biti posebno obrađena pod tim nazivom.

[6:421]

Prvi dio KREPOSNOG NAUKA ETIČKI ELEMENTARNI NAUK

Prva knjiga O SAVRŠENIM DUŽNOSTIMA PREMA SAMOME SEBI

Prvo poglavlje

ČOVJEKOVA DUŽNOST PREMA SAMOME SEBI KAO ANIMALNOM BIĆU

§ 5

Prva, premda ne i najvažnija dužnost koju čovjek u svojstvu životinje ima prema samome sebi jest *samoodržanje* u vlastitoj animalnoj naravi.

Njezina suprotnost je hotimična *tjelesna smrt*, koja se pak može misliti ili kao posvemašnja ili kao samo djelomična. – Tjelesna smrt, *samouništenje* (*autochiria*), može dakle biti posvemašnja (*suicidum*) ili djelomična, *razuđenje* (*sakaćenje*), koje se opet dijeli na *materijalno*, kada čovjek sam sebe liši nekih sastavnih *dijelova*, organa, tj. kada se osakati, i na *formalno*, kada se (zauvijek ili na neko vrijeme) liši *moći tjelesne* (a time neizravno i moralne) *uporabe* svojih snaga.

Budući da je u ovom poglavlju riječ samo o negativnim dužnostima, dakle o tome što ne treba činiti, članci o dužnostima morat će biti upereni protiv *poroka* koji se protive dužnosti prema samome sebi.

UCENIČKA KNJIŽNICA
III. GIMNAZIJE
U ZAGREBU

[6:422]

Prvi članak
prvog poglavlja

O samouništenju

§ 6

Hotimično uništenje samoga sebe može se nazvati *samoubojstvom* (homicidium dolosum) tek ako se uzmogne dokazati da je ono uopće zločin počinjen bilo nad našom vlastitom osobom ili preko njezinog samouništenja nad drugima (npr. kada se ubije trudna osoba).

a) Samouništenje je zločin (ubojstvo). Ono se doduše može smatrati i kršenjem dužnosti prema drugim ljudima (jednog supruge prema drugome, roditelja prema djeci, podanika prema svojoj oblasti ili svojim sugrađanima, naposljetku i prema Bogu, jer čovjek napušta mjesto u svijetu što mu ga je on povjerio, a da s njega nije opozvan); – ali ovdje je riječ samo o povredi dužnosti prema samome sebi, naime o tome je li čovjek, ako se ostave po strani svi ti obziri, po samom svojem svojstvu osobe obavezan održati svoj život te mora li to priznati kao dužnost (i to strogu) prema samome sebi.

Čini se nesuvislo da čovjek može sam sebe uvrijediti (volenti non fit iniuria). Stoga je stoik smatrao vrlinom svoje osobnosti (kao mudraca) što bez pritiska trenutnih ili nadolazećih zala može mirne duše napustiti život (poput kakve zadimljene sobe) kad god mu se prohtije, zato što u njemu više nije ni od kakve koristi. – No upravo ta odvažnost, ta duševna jakost koja se sastoji u tome što se ne boji smrti i zna za nešto što čovjek može cijeniti još i više od svojeg života morala bi za nj biti tim veća pobuda da ne uništi sebe, biće tolike moći koja ovladava i najjačim osjetilnim poticajima, dakle da si ne oduzme život.

Osobnosti se čovjek ne može lišiti sve dok je riječ o dužnostima, dakle sve dok živi, te je proturječno imati ovlast da se izmakne svakoj obvezatnosti, tj. da se slobodno djeluje kao da za to djelovanje nije potrebna nikakva ovlast. Uništiti subjekt čudoređa u svojoj vlastitoj osobi isto je što i zatrti postojanje sa-

[6:423]

mog čudoređa, koliko god ga subjekt ima, a ono je pak samo po sebi svrha; prema tome, raspolagati sobom kao pukim sredstvom za neku proizvoljnu svrhu znači poniziti čovječanstvo u vlastitoj osobi (homo nomenon) kojoj je čovjek (homo phae-nomenon) povjeren radi održanja.

Ako se netko liši nekoga svojeg sastavnog dijela u smislu organa (ako se osakati), npr. daruje ili proda zub da bi se on usadio u čeljust nekome drugome, ili ako se pak dade uskopiti da bi kao pjevač mogao lagodnije živjeti i sl., to spada u djelomično samoubojstvo; ali se u zločin nad vlastitom osobom ne može ubrojiti amputacija organa koji je odumro ili mu prijeti odumiranje, te je prema tome štetan, ili primjerice rezanje koje, koja je doduše dio tijela, ali nije organ; premda potonji slučaj nije posve nevin ako mu je cilj izvanjsko stjecanje.

Kazuistička pitanja

Je li to samoubojstvo ako se netko (poput Kurcija) baci u sigurnu smrt da bi spasio domovinu? – ili: treba li namjerno mučenje onoga tko se žrtvuje za opću dobrobit ljudskog roda smatrati junaštvom kao i u prvom slučaju?

Je li dopušteno da čovjek nepravednu smrtnu kaznu koju mu je izrekao njegov nadređeni preduhitri samoubojstvom? – čak i ako potonji to dopusti (kao Neron Seneki)?

Može li se jednom velikom, nedavno preminulom monarhu uračunati u zločinačku namjeru što je uza se nosio jak otrov, vjerojatno zato da – bude li zarobljen u ratu što ga je osobno vodio – ne bi bio primoran pristati na uvjete otkupa koji bi bili štetni za njegovu državu; jer ta mu se namjera može pripisati, a da se ne mora pretpostaviti kako je to činio iz pukog ponosa?

Jedan je čovjek već osjećao bjesnoću kao posljedicu ugriza bijesna psa, i pošto je izjavio da još nikada nije čuo da je netko od toga izliječen, ubio se kako u svojem psećem bjesnilu (čiji je napadaj već počeo osjećati) ne bi unesrećio i druge ljude, kao što je rekao u pismu koje je ostavio; pitanje je da li je time učinio nešto nepravilno? [6:424]

Tko se odluči cijepiti protiv boginja, stavlja život na kocku, premda to čini *da bi se održao na životu*, te je njegov slučaj zakon na dužnosti stoga kudikamo dvojbenniji nego slučaj pomorca koji barem ne stvara oluju kojoj se povjerava, dok onaj prvi sam prouzročuje bolest što ga dovodi u smrtnu opasnost. Je li dakle cijepljenje protiv boginja dopušteno?

Drugi članak

O bludnom samooskvrnuću

§ 7

Kao što je ljubav prema životu priroda namijenila održanju *osobe*, tako je ljubav prema spolu namijenila održanju *vrste*; tj. svaka je od njih *prirodna svrha*, a to podrazumijeva takvu uzročno-posljedičnu vezu u kojoj prvoj ljubavi ne pripisujemo razum, dok drugu ipak zamišljamo kao analognu razumu, dakle kao da se ljudi tako reći namjerno stvaraju. Pitanje je sada da li je uporaba potonje moći s obzirom na samu osobu koja je primjenjuje podvrgnuta ograničavajućem zakonu dužnosti ili je ta osoba i bez namjere da postigne spomenutu svrhu ovlaštena posvetiti uporabu svojih spolnih svojstava pukome životinjskom užtku, a da time ne djeluje protivno nekoj dužnosti prema samoj sebi. – U pravnom se nauku dokazuje da se čovjek tom užtku za volju ne može poslužiti nekom *drugom* osobom bez posebnog ograničenja pravnim ugovorom; a tada se dvije osobe uzajamno obvezuju. No ovdje je pitanje: ima li čovjek u pogledu na taj užitak neku dužnost prema samome sebi čije je kršenje *oskvrnuće* (a ne samo poniženje) čovječanstva u njegovoj vlastitoj osobi. Nagon za spomenutim užtkom naziva se putenošću (također bludom uopće). Porok koji se na taj način stvara zove se razvratnost, dok se krepost glede tih osjetilnih poticaja naziva spolnom suzdržljivošću, koju ovdje treba predložiti kao čovjekovu dužnost prema samome sebi. *Neprimodnim* se blud naziva onda kada čovjek na nj ne draži zbiljski predmet, nego njegovo zamišljanje, dakle kada ga protivno svrsi sam u sebi potiče. Jer taj blud onda

[6:425]

stvara požudu koja se protivi svrsi prirode, i to svrsi još važnijoj od same svrhe ljubavi prema životu, zato što je potonjoj cilj samno održanje pojedinca, a onoj prvoj održanje cijele vrste. –

Pri samoj pomisli na takvu protuprirodnu uporabu (dakle zlorabau) vlastitoga spolnog svojstva svakto odmah primjećuje da je ona povreda dužnosti prema *samome sebi*, i to takva koja se u najvećoj mjeri protivi ćudoređu, pa to izaziva toliku odbojnost prema toj pomisli da se nećudorednim smatra čak i zvanje takvog poroka njegovim pravim imenom; što nije slučaj pri spomenu samoubojstva, koje se sa svim svojim strahotama (in speciem facta) predložuje svijetu bez ikakva skanjivanja; kao da se čovjek stidi što je uopće sposoban za takvo postupanje sa svojom vlastitom osobom koje ga ponižava dotle da pada niže i od same živine, a stoga čak i dopušteno (premda po sebi samo životinjsko) tjelesno zajedništvo obaju spolova u braku uzrokuje i zahijeva veliku istančanost u uljudenom ophođenju te ga valja obaviti velom kad se o njemu govori.

No nije tako lako pružiti umni dokaz za nedopustivost te neprimodne, pa makar i samo nesvrshodne uporabe vlastitih spolnih svojstava kao povrede dužnosti prema samome sebi (koja je u prvom slučaju povreda najvišeg stupnja). – *Dokazna je osnova* doduše to što se čovjek time (prezirno) odriče svoje osobnosti rabeći je kao puko sredstvo za zadovoljenje životinjskih nagona. Ali to ne objašnjava visok stupanj povrede čovječanstva u njegovoj vlastitoj osobi do koje dolazi zbog takva neprimodnog poroka koji, kako se čini, po obliku (nastrojenosti) nadmašuje čak i samoubojstvo. Osim ako se objašnjenje ne vidi u tome što u potonjem slučaju prkosno odbacivanje samoga sebe kao životnog tereta barem nije mekušno prepuštanje životinjskim podražajima, nego zahtijeva hrabrost, te još uvijek svjedoči o poštovanju prema čovječanstvu u vlastitoj osobi, dok onaj prvi porok, kojim se čovjek posve odaje životinjskoj sklonosti, od njega čini stvar koja se može uživati, ali je ujedno protuprirodna, tj. čini ga *gnusnim* predmetom, te mu tako oduzima svako samopoštovanje.

[6:426]

Kazuistička pitanja

Pri općenju spolova svrha je prirode nastavljivanje, tj. održavanje vrste; u najmanju se ruku dakle ne smije djelovati protiv te svrhe. No je li uporaba spolnih svojstava (čak i ako se zbiva u braku) dopuštena i *bez obzira na nju*?

Zar se npr. za vrijeme trudnoće, ili ako je žena sterilna (zbog starosti ili bolesti), ili ako ona u tome ne nalazi nikakve draži, zar se tada uporaba spolnih svojstava jedne ili druge strane ne protivi prirodnoj svrsi, a time i dužnosti prema samome sebi, kao u slučaju neprirodnog bluda; ili tu možda postoji zakon dopuštanja koji pripada moralno-praktičnom umu i koji u sukobu njegovih odredbenih temelja ipak (tako reći obzirno) dopušta nešto što je po sebi nedopušteno kako bi se spriječio još veći prekršaj? – Kako se može odrediti kada se neka široka obvezatnost ograničavanjem pretvara u *čistustvo* (sitničavost pri ispućavanju dužnosti s obzirom na njezinu širinu) i koliko se prositora može ostaviti životinjskim sklonostima, pri čemu postoji opasnost da se odstupi od umnog zakona?

Spolna sklonost naziva se također *ljubavlju* (u najužem značenju te riječi) i ona je za osjetila uistinu najveći užitak što ga može pružiti neki predmet; – ne samo *osjetilni* užitak, poput onoga koji izazivaju predmeti što nam se sviđaju samo kada o njima razmišljamo (jer osjetljivost za njih zove se ukus), nego užitak koji proizlazi iz *uživljanja* neke druge osobe, dakle spada u *moć žudnje*, i to u njezin najviši stupanj, u strast. Ali ona se ne može ubrojiti ni u ljubav iz sviđanja ni u ljubav iz dobrohotnosti (jer obje prije odvrćaju od putenog užitka), nego je užitak posebne vrste (sui generis), te pohota zapravo nema ništa zajedničko s moralnom ljubavlju, premda s njom može biti usko povezana ako joj se pridruži praktični um sa svojim ograničavajućim uvjetima.

[6:427]

Treći članak**O samoomamljivanju zbog neumjerenosti u uporabi sredstava za uživanje ili pak hrane****§ 8**

Porok koji se sastoji u toj vrsti neumjerenosti ovdje se ne prosuđuje prema šteti ili tjelesnim bolima (bolestima) što ih čovjek zbog nje navlači; jer tada bi ga trebalo suzbijati po principu dobrobiti i ugodnosti (dakle blaženstva), koji pak nikako ne može utemeljiti neku dužnost, nego samo neko pravilo razboritosti: u najmanju ruku to ne bi bio princip izravne dužnosti.

Životinjska neumjerenost u uživanju hrane je zloporaba sredstava za uživanje, čime se ometa ili iscrpljuje moć njihove intelektualne uporabe. *Pijančenje i proždrljivost* poroci su koji spadaju u tu rubriku. S pijanim čovjekom valja postupati samo kao sa životinjom, a ne kao s ljudskim bićem; kad se pretrpa je-lom, određeno je vrijeme nesposoban za djelovanja koja iziskuju okretnost i promišljenost pri uporabi vlastitih snaga. – Samo od sebe udara u oči da je dovođenje u takvo stanje povreda dužnosti prema samome sebi. Prvo od tih poniženja, kojim pada čak i niže od životinje, obično uzrokuje pica proizvedena alkoholnim vrenjem, ali i druga opojna sredstva poput makova soka i drugih proizvoda biljnog carstva, a ono postaje zavodljivo zato što se na taj način privremeno stvara prividno blaženstvo i bezbrižnost, pa i umišljena jakost, ali poslije nastupa utučenost i slabost te, što je najgore, nužnost da se to opojno sredstvo ponovno upotrijebi, pa čak i povećana njegova količina. Proždrljivost je još niža od te životinjske osjetilne razonode, utoliko što upošljava samo osjetilo kao pasivno svojstvo te za razliku od prethodno spomenutog užitka ne zaokuplja čak ni maštu, koja je ipak *djelatna* igra predodžbi; pa se prema tome još više približava užitku kakav je primjeren živini.

[6:428]

Kazuistička pitanja

Može li se vinu, ako već ne panegiričarski, onda barem apologetski dopustiti uporaba koja se veoma približava opijanju; jer ono ipak potiče društvo na razgovorljivost te s njom povezuje iskrenost? – Ili mu se čak može priznati zasluga da potiče ono što Seneka hvali u Katona: *virtus eius incaluit merito*¹? – Uporaba opijuma i rakije kao sredstava za uživanje bliža je niskosti zato što čovjeka koji se prividno osjeća dobro čine šutljivim, suzdržljivim i zatvorenim, pa su oni stoga i dopušteni samo kao ljekovita sredstva. – No tko može odrediti *mjeru* nekome tko se upravo sprema prijeći u stanje u kojemu više nema bistra oka za *mjerenje*? Muhamedanstvo, koje posve zabranjuje vino, izabralo je dakle vrlo loše dopustivši umjesto toga opijum.

Gozbi kao formalnom pozivu na neumjerenu u užicima obiju vrsta svojstveno je, osim puke tjelesne ugođe, još nešto što vodi ćudorednoj svrsi, naime to da mnogo ljudi dugo drži na okupu radi međusobna razgovora; no kako mnoštvo (ako premašuje broj muza, kao što kaže Chesterfield) dopušta da se tek malo razgovara (s najbližima za stolom), pa prema tome priredba proturječi toj svrsi, ona uvijek zavodi na nećudorednost, naime na neumjerenu, na kršenje dužnosti prema samome sebi; a da se i ne govori o lošim tjelesnim posljedicama pretrpavanja koje možda može otkloniti liječnik. Dokle seže čovjekova ćudoredna ovlast da se odazove tim pozivima na neumjerenu?

Drugo poglavlje

**Čovjekova dužnost prema samome sebi
kao prema samo moralnom biću**

Ona je suprotna sljedećim porocima: *laži, škrtosti i lažnoj poniznosti* (ulizivanju).

¹ Prijevod priređivača: »njegova krepost jačala se vinom«.

[6:429]

I. O laži

§ 9

Kada se čovjek promatra samo kao moralno biće (s obzirom na čovječanstvo u njegovoj osobi), najveća povreda njegove dužnosti prema samome sebi jest suprotnost istinitosti: *laž* (aliud lingua promptum, aliud pectore inclusum gerere¹). U pravnom nauku namjerna neistina pri izražavanju vlastitih misli nosi taj grubi naziv samo onda kada vrijeda tuđe pravo, no samom je po sebi jasno da ga ne može izbjeći u etici, koja iz neškodljivosti ne izvodi nikakvu ovlast. Jer nečasnost koja prati laž (a biti nečastan znači biti predmet moralnog prezira) također poput sjene prati lašca. Laž može biti izvanjska (mendacium externum) ili pak unutrašnja. – Prvom čovjek od sebe čini predmet prezira u očima drugih, a drugom u vlastitim očima, što je još gore, te vrijeda dostojanstvo čovječanstva u svojoj vlastitoj osobi; pritom šteta što je laž može nanijeti drugim ljudima nije srž tog poroka (koji bi se onda sastojao samo u povredi dužnosti prema drugima), pa se ovdje i ne računa, čak ni ona šteta koju lažac nanosi samome sebi; jer tada bi laž kao pogreška razbora proturječila samo pragmatičnoj, a ne moralnoj maksimi, te se uopće ne bi mogla smatrati povredom dužnosti. – Laž je odbacivanje i tako reći uništenje vlastita ljudskog dostojanstva. Čovjek koji ni sam ne vjeruje ono što kaže drugome (makar to bila samo zamišljena osoba) vrijedi manje i od puke stvari; jer od njezina svojstva da nečemu služi netko drugi ipak može imati neke koristi, zato što je ona nešto zbiljsko i dano; ali kada se misli nekome pripočuju riječima koje su (namjerno) u opreci s onim što govornik pritome misli, onda je to svrha koja je upravo suprotna prirodnoj svrsishodnosti čovjekove moći pripćavanja vlastitih misli, čime se on dakle odriče svoje osobnosti i nije sam čovjek, nego tek njegova varljiva pojava. – *Istini-*

¹ Prijevod priređivača: »jedno nositi otvoreno u ustima, drugo zatvoreno u srcu«.